

Totálně nasazení

Vzpomínky z regionu Dušejovska

JAROSLAVA PAULUSOVÁ

Letos uplynulo už 50 let od doby, kdy začaly hromadné transporty mladých lidí z protektorátu Čech a Moravy na nucené práce do Velkoněmecké říše. Podle statistik jich bylo kolem půl milionu, z nich se asi 3 tisíce nevrátilo. Pracovali společně s dalšími nasazenými ze všech okupovaných evropských zemí. Tato nejlevnější pracovní síla měla posílit válečné hospodářství Německa, zejména v době, kdy se hroutily jeho plány na bleskové vítězství a přišly porážky u Moskvy a Stalingradu.

Mezi těmito "totálně nasazenými" bylo i 55 mladých lidí ze 7 vesnic na Dušejovsku. Předvolání na pracovní úřady jich obdrželo mnohem víc, ale mnohým se podařilo dokázat, že jich je potřeba doma v hospodářství, že by se neměl kdo postarat o staré a nemocné rodiče, u několika pomohlo i lékařské vyjádření. Mnozí vzpomínají na lékaře Kouřílka z Nového Rychnova nebo na p. Staropražského z pracovního úřadu v Pelhřimově a na další, kteří pomáhali i přes značné riziko. Kdo z hospodářů mohl, snažil se pomoci svým dětem a na příslušných místech úředníky uplatit (máslem, vajíčky, masem ap.). Někdy to pomohlo, někdy přispělo aspoň k oddálení nástupu. Většina však na úplatu neměla. Obdobně vzpomínají na strážmistra četnické stanice v Dušejově Fr. Pittla, který jim dopředu oznamoval předvedení na pracovní úřad nebo kryl jejich útěk z pracovního nasazení a tajný pobyt doma.

Vedle nasazených do říše byli mnozí nasazení na nucené práce na území protektorátu - na dráhu, na těžbu dřeva do lesů, na stavební práce, do zemědělství. V souvislosti s blížící se frontou počátkem r. 1945 byly další ročníky povolány na zákopové práce. Zachytit celou tuto širokou oblast válečného nasazení přesahuje možnosti krátkého příspěvku, proto se zaměříme jen na osudy nasazených do Velkoněmecké říše a okupovaných zemí. Základem příspěvku jsou vzpomínky nasazených, jejich rodinných příslušníků, přátel a známých.

Vzpomínky našich nasazených se shodují s tím, co už bylo o totálním nasazení napsáno. Lidské osudy jsou však neopakovatelné. Proto si myslím, že osudy 55 mladých lidí zavlčených z našich 7 vesnic rozšíří pohled na to, jak válka zasáhla i do našeho regionu.

Nejstarší totálně nasazený byl z ročníku 1898, další 2 z roč. 1905. Z ročníků 1910 - 1920 nastoupilo 21 osob, nejvíce pak šlo z ročníků 1921 - 1923, bylo to 18 osob.

Ti všichni nastupovali na jaře nebo v průběhu roku 1942, jen několik počátkem roku 1943. Jejich transporty směřovaly do Rakouska, do Německa, 3 se dostali dokonce až do Norska, 1 do Francie a 8 kameníků z boršovského lomu do německé Vratislavi (nyní Polsko). Z ročníku 1924 nastoupilo 13 mladých lidí, většinou do letecké výroby na území Německa. Mezi nasazenými z našich obcí bylo i 8 dívek.

Při vypravování a vzpomínání jako by znovu oživila celá ta doba, která patřila k jejich mládí. Vzpomínali na tvrdé pracovní nasazení, na jídlo, které pro mladé lidi a zejména chlapce bylo zcela nedostačující, na život v lágrech bez možnosti větší hygieny a často plných štěnic. Stesk po domově, nejistota, co s nimi bude dál, co s jejich rodinami doma jen násobily strasti jejich nasazení. Všechno však přehlušoval strach. Strach z náletů. Přišla doba, kdy dnem i nocí se opakovalo houkání sirény, útěk do krytů nebo do polí, čekání na konec náletu a návrat. Někdy pak místo jejich dílny zela jen vyhloubená jáma, jindy byly zasaženy i baráky lágru nebo místo, kde se skrývali minule.

"Protože dosud byly všechny nálety prováděny v noci, noční směny chodily se strachem do práce. Mnozí si úmyslně dělali různá zranění, sekali kůži mezi palcem a ukazovákem, kladivý si zraňovali prsty, jiní zase jedli cukr s benzínem, aby si přivodili horečku a nemuseli na noční směnu" (*Ant. Bláha - Vídeňské Nové Město*).

"Od května 1943 do března 1945 jsem pracoval na odklizení trosk v německém Porýní. Jednou jsme v Dösseldorfu odklízeli trosky rozbité tiskárny, řezali jsme autogenem železné konstrukce a druhý den nám řekli, že se tu zatím odklízecí práce zastavují, protože jsou tu ještě nevybuchlé bomby. Bylo to příliš nebezpečné. Pohybovali jsme se mezi kryty, kde jsme přečkávali nálety, a pak jsme šli na odklizení následků náletu. Někdy to byla hrozná podívaná. Vzpomínám na auto plné Rusů vytažených z trosk, ti do krytů nesměli. Často jsme ve vybombardovaných barácích nacházeli spoustu věcí, byli bychom si je mohli vzít, ale co s tím, nikdo nevěděl, co s námi bude zítra" (*Jos. Novák*).

"Po náletech bývaly stovky mrtvých. Bagr nedělal nic jiného, než hloubil jámy, do kterých se lidské oběti ukládaly. Byla to práce zajatců, vytahovat těla z trosk, svážit je do vyhloubených jam a hromadné hroby zasypávat" (*K. Poláček, Německo*).

Všechny tyto obtíže válečného nasazení stmelovaly mladé lidi všech národností a vznikala nová přátelství. Mnozí dodnes uchovávají s dojetím fotografie přátel z ciziny, dopisy z prvních let po válce a jedno z těchto přátelství trvá už v druhé generaci dodnes (*O. Zikmund s rodinou z Norska*). *Fr. Jíra* uchovává "Památníček" s fotografiemi kamarádů, plný básniček, které dohromady složili. Je v nich vzpomínání na domov, stesk po lásce, strach z náletů a vůbec celý pobyt v Essenu, podaný s vtipem a nadsázkou mládí.

O tom, že si mladí lidé různých národností rozuměli nejen ve chvílích volna, ale i při společné práci, svědčí např. tyto vzpomínky: "Jednou jsme vykládali 3 vagony žárovek. Byli jsme tam Češi, Francouzi a Rusové. Podávali jsme krabice žárovek jeden druhému do skladu v podzemí. Ten, který měl krabici uložit na místo, s ní vždycky praštil o zem. Nic jsme si nemuseli říkat." (*St. Fíla, Vídeň*). "Fasovali jsme také hřebíky, ale ty jsme schovávali do kapes a při cestě domů jsme je házeli do lesa. Přitom jsme si říkali - zase jeden zachráněný voják. Bylo to železo a železo Němci potřebovali na zbraně." (*Fr. Kadlec, Berchtesgaden*).

Ať už se osudy totálně nasazených v jednotlivostech jakkoliv liší, všechny vzpomínky mají ještě jednu společnou nit - hluboké soucítění s osudem Rusů. "Žili v táborech za hrozných podmínek, trpěli hladem, zimou, nemocemi, špatným zacházením. Měli omezenou volnost pohybu, zostřený režim dne, pracovali 12 - 16 hodin denně. Zajatci byli zcela zbaveni jakékoliv volnosti." (*Al. Reich, Vídeň*).

"Rusové měli velmi chatrné oblečení a málo jídla. Často jsme chodili poslouchat k řece Tranoc jejich písně, byl v nich veliký stesk a smutek." (Al. Suchý, Wels). "Každé ráno se před lágrém řadily Ukrajinky. Bylo jich asi 500, obuté byly do dřeváků, a jak musely jít vojenským krokem, rozléhal se klapot dřeváků celým okolím. Ještě dnes ten klapot slyším." (Vl. Pech, Vídeň) - "Rusové tu byli s rodinami i s dětmi. Rusky nám neustále tloukly na okno, že mají hlad. Daly jsme jim, co jsme mohly." (A. Suchá, Ulm).

Na přelomu roku 1944 - 45 začali mnozí nasazení přemýšlet o útěku domů. Přestože to představovalo značné nebezpečí, většina z našich nasazených toto riziko podstoupila. "Postup fronty jsme sledovali z rádia a v cimře jsme měli zespodu stolu připevněnu mapu, kde jsme si špendlíky naznačovali přibližování fronty. Přemýšleli jsme o útěku. Z dek jsme si ušili ruksaky, shromáždili zásoby jídla a 6. dubna vyrazili. Měl jsem podrobnou mapu a podle té jsme šli. Vlakem do St. Pölten a odtud pěšky. První překážkou byl Dunaj. Most byl strážěn hlídkami SS. Oddechli jsme si, když nás pustili. Cestou jsme narazili na nějaký tábor, pak jsme uslyšeli střelbu a dostihla nás hlídka, pátrající po politických uprchlících. S namířenými samopaly nám zkontrolovali doklady a propustili. Pěšky jsme se dostali až do Slavonic a odtud vlakem domů. Po pěti dnech jsme šťastně byli doma." (Al. Duba, St. Aegydt).

"Bylo to někdy na jaře 1945, kdy naši představení zmizeli, protože Rusové už byli v Maďarsku. Vydali jsme se bez dokladů domů, naštěstí nás ve vlaku nikdo nekontroloval. Protektorátní hranici jsme raději přešli pěšky a po půlnoci jsme dorazili do Hrušek, byla to první česká stanice před Břeclaví. Do rána jsme chtěli přečkat v parku u nádraží, ale našla nás policie a putovali jsme na 14 dní za mříže." (Ant. Bláha, Hirm).

Nasazení v Rakousku

V Rakousku bylo z našich obcí nasazeno nejvíce mladých lidí, celkem 25. Z nich 22 patřilo k ročníkům 1910 - 1923 a nastupovali od samého počátku hromadných transportů v roce 1942, ojediněle počátkem roku 1943. Pouze 3 patřili k ročníku 1924 a nastoupili počátkem roku 1944.

Ve Vídni nebo ve Vídeňském Novém Městě pracovalo 14 nasazených. Vzpomínají, že předměstí Vídně, to byla samá továrna a lágr. Pracovali zde u nejrůznějších firem, v nichž se vyráběla letadla, lokomotivy, motory a různé strojní součástky. Pracovali ve všech profesích - od vykládání vagónů a dopravy materiálu až po práce v dílnách - na lisech, frézách, u soustruhů, jako jeřábníci, na kontrole výrobků, jako dělníci ve skladech. Někteří na betonování a zednických pracích. *Olga Holíková* dokonce pracovala v továrně na hrací karty, které se posílaly vojákům na frontu. *Fr. Štěpánkovi*, kameníkovi, se podařilo dostat na kamenické práce na ústředním hřbitově ve Vídni.

Dalších 5 mužů bylo nasazeno na obdobné práce v Linci, 2 ve Welsu a 2 pracovali jako zedníci u firem v St. Pölten a St. Aegydt. U dvou mužů se už místo nasazení nepodařilo zjistit.

Téměř všichni vzpomínají na ubytování v dřevěných barácích lágrů, mnohdy obehnaných drátěným plotem a strážnými. Většinou také plných štěnic a jen s nejnужnější možností hygieny. "Někdy se v tom nedalo ani spát, tak jsme sebrali deky a spali pod širým nebem," vzpomíná *Ant. Bláha*, ale i mnozí další. Strava se různila, základem však ponejvíce byly brambory, řepa, kapusta, rajčata, či jiná zelenina rozvařená ve vodě.

"Stravování v lágru Nordpol bylo nedostačující. K snídani odvar z žitné kávy, kousek margarínu a marmelády. K obědu a večeři jakýsi ochuzený paprikový guláš nebo brambory s kapustou. Denně jsme dostávali 1/4 kg chleba a měsíčně 12 malých kostek cukru na osobu. Potravinové lístky jsme nedostali. Muži od 18 let dostávali tabačky na 60 cigaret měsíčně. Také měsíčně jeden kousek tzv. mýdla," vzpomíná *Al. Reich* (Vídeň). "Jako těžce pracující jsme dostávali potravinové lístky, dalo se s nimi vyjít. Stravovali jsme se v hospodě při fabrice," vzpomíná *Fr. Duba* na St. Aegydt.

Proto všichni čekali na balíčky s jídlem z domova. Někteří pocházeli z hospodářství, a tak se doma uskrovňovali, jen aby mohli balíčky posílat. Nejčastěji to byl bochník chleba, odkrojila se patka, vybral vnitřek a vložila se hrudka másla. Byly ale rodiny, kde to nešlo. *Schoberovi* z Jedlova měli 12 dětí, a tak synovi Rudolfovi do Lince nemohli poslat téměř nic. Z rodiny *Suchých* z Milíčova byli nasazeni 4 chlapci, rodiče se snažili poslat aspoň chleba. Ale někde to nešlo vůbec.

"V lágrech bylo dost zle, ale nejhůře na tom byli Rusové, ti byli skuteční chudáci. Když pracovali blízko nás, "zapomněli" jsme občas na nějakém místě bochníček chleba nebo cigarety, aby se k tomu mohli dostat," vzpomíná *Fr. Štěpánek*.

Pocit sounáležitosti a pomoci těm, kteří jsou na tom ještě hůř, i to patřilo do denního života mladých lidí z celé Evropy, kteří se v lágrech sešli. "Nikdy nezapomenu na nepředstavitelně krásné vztahy, které se mezi námi vytvořily. Když se dívám na fotografie z lágru, znovu ve mně ožívají vzpomínky na nezištná kamarádství, na krásná přátelství a na celou partu lidí, s nimiž jsem prožíval chvíle dobré i zlé až do jara 1945," vzpomíná *Fr. Duba* z Dušejova.

Jak využívali volného času? Většinou po celém týdnu práce ve 12h směnách se nikomu nikam příliš nechtělo. Ale byli mladí a Vídeň a okolí příliš lákavé. "V době pracovního volna jsme mohli chodit, kam jsme chtěli, ale pouze do 23 h. Využíval jsem toho porůznu. Chodíval jsem do kina, na koupaliště, na vycházky do města a okolí. Jezdíval jsem také na stadion v Prátru na kopanou i na zábavné podniky," vzpomíná *Al. Reich*. "Ze začátku jsem si připadal ve Vídni jako ztracený. Bylo mi 19 let, nikde jsem předtím moc nebyl, a tak jsem si já, kluk z vesnice, připadal ve Vídni jako prodaný. Jen tramvají tam jezdilo přes 350, a těch lidí! Ale časem jsem se tam vyznal a chodil jsem i do kina a prohlížet si město a památky," vzpomíná *Vl. Pech* z Hubenova.

Všichni vzpomínají, že první rok byl ještě k přečkání, ale od léta 1943, kdy začaly hromadné nálety spojenců z Itálie přes Alpy na Rakousko, šlo denně o život. Vzpomíná *Al. Reich*: "První nálet jsem prožil v červenci 1943, nejtěžší v srpnu 1944. Tenkrát Vídeň hořela na mnoha místech, hořely i rafinerie nafty. Takové plameny a sloupy černého kouře jsem nikdy předtím ani nikdy potom neviděl. Pohled na město po bombardování byl skličující. Všude samá spoušť. A těch ustrašených lidí, či spíše lidských trosek! Chaos na ulicích, nářek, pláč a křik!"

Vzpomíná *Fr. Štěpánek*: "Hořely sklady nafty a benzínu. Vedle nás vybuchla továrna na padáky. Vzpomínám na vybombardovanou hlavní třídu, z té nezbylo nic. Jednou jsme se vraceli z krytu a místo naší dílny na hřbitově zela jen rozsekaná a rozrytá jáma. Bomby zasáhly hřbitov, rakve a pomníky byly vymrštěny do vzduchu, mrtví byli znovu zabiti." Jiná jeho vzpomínka: "Jednou jsme dělali na hřbitově v malém městečku asi 20 km od Vídně. Práce bylo dost, však i padlých bylo dost, zejm. po Stalingradu. Pozůstalí dostali za svého padlého peníze a za ty většinou chtěli postavit symbolický pomník, když skutečný hrob byl někde v Rusku. Začal nálet. Schovali jsme se do hospody a dali si pivo, že to nějak

přečkáme. Mně se to nelíbilo a přesvědčil jsem kamaráda, abychom utekli někam dál se schovat. A pak to začalo! Když jsme se vzpamatovali, po hospodě ani památky a městečko úplně rozsekané."

Vzpomínka *Ant. Bláhy*, Vídeňské Nové Město: "Na pátek 13. srpna 1943 nezapomenu. Když jsme po obědě vyšli z jídelny, nejprve nás překvapil neobvyklý ruch hasičů. Lidé se zastavovali a dívali se nahoru k jasné obloze. Upoutal nás zvláštní úkaz. Nad továrnou ve velké výšce visel velký bílý pytel a kolem něho dělala stíhačka velký bílý kruh. Náhle ruský zajatec Vasil střemhlav vletěl pod betonovou lavičku. Chtěl jsem mu říci - co blbneš, ale ohlušila nás hrozná detonace a asi 100 m před námi vylétl do výše mohutný gejzír hlíny, kamení a kouře. Kolem nás se ozývaly detonace, vzduchem létaly cihly, trámy a sklo a slunce zatemňoval kouř. Běželi jsme ke krytu, před námi 4 děvčata. Cestou jsme našli zraněného kamaráda, začali jsme mu krvácející rány obvazovat, a to nám zachránilo život. Bomba rozhodila do vzduchu nedaleký sklad travers a pod nimi zůstala i ta 4 děvčata. Kryt byl plný, ranění nařikali, ženy kvílely a kryt se houpal, jak kolem něho vybuchovaly bomby. Panika byla dovršena, když stropem předsínky projela bomba a až po křídélka se zavrtala do betonové podlahy. Nastala hrozná tlačnice. Pak se našel jeden odvážlivec, proběhl okolo bomby ven a po chvíli se odvážil další a pak další, až jsme všichni opustili kryt. Bombu potom vyzvedli a zneškodnili."

Domov se v téhle chvíli stává pro všechny jedinou myšlenkou - tam utéci, tam se vrátit, ke svým blízkým. "To už nebylo k životu, jestli jsme chtěli se zdravou kůží vyváznout, museli jsme utéci. Když jsem koncem roku 1944 dostal propustku, už jsem se sem nevrátil," vzpomíná *Fr. Štěpánek*. Ještě několika mladým lidem od nás se podařilo takto na propustku nebo na předstíranou nemoc dostat domů. Většina pak utekla na jaře, v březnu a dubnu 1945. Po složitém cestování se dostali domů, kde se museli skrývat. Několik se jich dostalo do vězení nebo byli nasazeni na zákopové práce. Ale život si zachránili.

Vzpomíná *Al. Suchý* z Milíčova, Wels: "Domluvili jsme se s kamarády a někdy v dubnu 1945 jsme se vydali domů. Postupovali jsme hlavně v noci, aby nás nechytili. Tak jsme se dostali až do Horního Dvořiště a odtud vlakem domů. Doma jsem se ještě skrýval, ale už jsem pomáhal v hospodářství, chodíval jsem např. v noci s kosou síci krmení. Ale už brzy byl konec války."

Nasazení v Německu

Do Německa nastoupilo 18 mladých lidí, z toho 7 už na jaře 1942 (ročníky 1916 - 1922). Z ročníku 1924 nastoupilo 11 osob, z nich 7 dívek. Místa jejich nasazení byla - Berlín, Mnichov, Kempten, Stuttgart, Ulm, Kmünd, Essen, Mülheim, Berchtesgaden a u 3 osob se místo nasazení nepodařilo zjistit. Většinou pracovali v leteckém a zbrojním průmyslu a u stavebních firem. Vzpomínky některých jsou natolik jedinečné, že si zaslouží více místa v našem příspěvku.

Vzpomíná *Fr. Kadlec* z Milíčova: "Odjížděl jsem počátkem června 1942. Náš transport končil v Obersalzburgu u Berchtesgadenu. Z protektorátu sem ponejvíc dodával pracovní síly okres Pelhřimov a pak jižní Morava, ale byly tu i další národy, ba dokonce i Němci, kteří se tu drželi, jen aby nemuseli na frontu.

Berchtesgaden bylo poklidné městečko na úpatí Alp, a proto si ho vybral za své venkovské sídlo Hitler a další pohlaváři třetí říše. Já sám jsem Hitlera neviděl, jen kolony,

kteřé ho doprovázely. Podle Hitlerových záměrů se tu mělo stavět jakési městečko pro německé děti, tzv. čistou rasu. Z Obersalzburgu vedla do protějščího svahu silnice, podél níž se dětské domovy začaly stavět. Já jsem byl přidělen na tesařské práce při stavbě těchto domků. Němci asi počítali s dlouhou válkou, protože v suterénu těchto domků se stavěly bytelné kryty.

Koncem srpna 1944 jsme byli převedeni do nových lágřů v nedalekém Ebensee. Tady byl hotový babilon národů - Italové, Řekyně, Jugoslávci, Francouzi, ruští zajatci. Na nejtěžší práce v podzemí byli nasazováni vězňové z blízkého koncentračního tábora. Pracovalo se tu jednak na povrchu na stavbě železnice a rozšiřování nádraží a jednak v podzemí, kde se rozjížděla výroba součástek tajných zbraní V1 a V2 a připravovaly se další podzemní prostory na úpravu benzínu.

Tady už jsem zažil velké nálety celých svazů letadel. Hlasatelka německého rozhlasu např. hlásila: "Nad celým územím Německa se nenachází žádné cizí letadlo," a my jsme jich měli nad hlavami celé stovky. Ale bombardování se podzemní výroby nijak nedotklo. Také my jsme měli dobré kryty ve skalách a nálety jsme přečkali.

O vánocích 1944 jsem onemocněl zánětem šlach na noze, a protože se mi noha nehojila, uvízl jsem na ošetřovně až do konce války. Najednou se tu převalila fronta, personál ošetřovny utekl a pod okny jezdily americké tanky. Ještě teď vidím džípy s americkými vojáky, jak rozhazují cigarety. Měli jsme se dobře, každý den přiděly konzerv, keksů, cigaret, žvýkaček. Do našeho tábora stahovali esesáky a nás převezli do koncentračního tábora, kde jsme čekali na repatriaci. Domů jsem se vrátil v červnu 1945.

Vzpomíná *Fr. Jíra* z Milíčova: "Já jsem odjížděl 5. srpna 1942 a mou první "štací" byl Essen, Kruppovy závody, firma největšího dodavatele zbraní pro Hitlera. Po příjezdu jsem se 3 měsíce zapracovával na profesi zámečníka a pak jsem pracoval na montáži kanonů. Kruppovy závody jely naplno. Pracovali jsme v obrovských halách, do kterých mohly zajet celé vlaky.

Vydělávali jsme dost, asi 30 marek měsíčně, ale sráželi nám za stravu a ubytování, takže jsme dobírali asi 3 marky. Bydleli jsme v lágřu, kde bylo asi 20 baráků, pro nás Čechy byly vyčleněny 2 baráky pro 80 lidí. Pro každou národnost byly baráky zvlášť oploceny, ale my jsme se přes plot stejně domlouvali. Jídlo bylo hrozné, říkali jsme mu "kvak" - ve vodě rozvařená řepa, špenát a nějaká zelenina. Ještě že jsme dostávali balíčky z domova.

Spojenci dobře věděli, jaká důležitá zbrojní výroba je tu soustředěna, a tak Essen často bombardovali. Nikdy nezapomenu na nálet 5. 3. 1943. Tehdy byla vybombardovaná alespoň polovina města a celý lágř. Utíkali jsme do krytu u hlavního nádraží. Byla to cesta ohněm, v ulicích všechno hořelo, nedalo se projít. Když jsme se vrátili, z lágřu byly trosky. Našli jsme kamaráda v zoufalém strachu přitisknutého k posteli. Později říkal, jak viděl z rohu na mou postel, kam dopadla zápalná bomba a hned začalo všechno hořet. Za týden přišel druhý takový nálet.

Přestěhovali nás do Mülheimu, odkud jsme dojížděli asi 15 km tramvajovou dopravou do práce. V Mülheimu byly kryty lepší. Jak zahoukala siréna, každý popadl deku a chleba a utíkali jsme do krytu. Někdy i 6x za noc. Po každém takovém náletu jsem posílal lístky domů, aby naši věděli, že jsem živ. Po roce jsem dostal 10 dní dovolenou, ale rozhodl jsem se, že se nevrátím. Při těch hrozných náletech šlo o život. 8 měsíců se mi podařilo hrát nemocného, ale nakonec jsem musel odjet.

Byl jsem přidělen do pobočky Kruppových závodů v Markstadtu u Vratislavi v Polsku. Tady jsem opět pracoval na montáži kanonů, až do ledna 1945. Najednou tu byla fronta.

Němci to spakovali a nezůstalo tu živé duše německé, jen samí Češi. Po silnicích se valil vůz za vozem, Němci evakovali. S kamarády jsme sehnali káru, naložili nejnutnější věci a vyrazili k domovu. Konečně na jednom nádraží jsme se dozvěděli, že pojede vlak do Čech. Byl úplně přecpán, ale my jsme se tam ještě vecpali. 28. ledna 1945 jsem byl konečně doma."

Vzpomíná *K. Poláček*, Hojkov: "Nasazen jsem byl už na jaře 1942 k firmě Siemens v Mostě, tedy už do říše. Byla tu důležitá výroba benzínu a uhlí. Pracovaly tady tisíce nasazených a zajatců, v dolech i na povrchu. Já jsem pracoval na betonování obrovských nádrží na benzín a na betonování krytů. Němci, kteří tu práci řídili, se báli nasazení na východní frontu, a tak vyžadovali kázeň a disciplínu. Za stejnou práci jsme jezdili také na různá místa v Německu - do Drážďan, Hannoveru a okolí. Když začaly nálety, využívali nás i na odklizení trosek. Viděl jsem, že zahynuly tisíce lidí. Jak Američané věděli, že se někde vyrábějí zbraně nebo benzín, nalétávali skoro denně. Domů jsem utekl v květnu 1945."

Vzpomínky děvčat z ročníku 1924, nasazených do Německa: Odjížděly počátkem roku 1944 s tím, že se v Německu zaškolí na práce při výrobě leteckých motorů a později se vrátí do pobočných firem na území protektorátu. *Anežka Procházková* a *Anna Bulantová* z Jedlova se dostaly do Stuttgartu, *Marie Nováková* z Hojkova a *Ludmila Kákonová* z Hubenova do Mnichova a po vybombardování zdejšího závodu byly přesunuty do Kemptenu, *Anežka Suchá* z Hojkova a *Milada Dvořáková* z Milíčova do Ulmu a *Marie Svobodová* z Jedlova do Heidenheimu.

Zaškolení na práci, střídání na denních a nočních směnách, stejně jako stísněné ubytování v lágrech a většinou i nechutné jídlo, to bylo obdobné jako u ostatních nasazených, snad pro dívky o něco těžší. S čím se však nemohly nikdy vyrovnat, to byly nálety. Asi nikdy už jim z paměti nevymizí hrůza a strach z náletů a noční útěky do krytů. Psal se už rok 1944 a ten byl ve znamení ničivých náletů na Německo. Mnohé dívky propadaly panice, blouznily a v noci se probouzely a utíkaly, i když siréna nehoukala. Vzpomíná *A. Suchá*: "Jeden z ničivých náletů na Ulm zasáhl i školu. Vidím německé mámy, jak z trosek vytahovaly svoje děti. Tenkrát i Němci nadávali na Hitlera."

Vzpomíná *A. Bulantová*: "Houkají sirény, zastavujeme stroje, běžíme pro věci do šatny pod halou, pak do krytu. Na obloze letadel jako roj včeliček. V krytu jsme se modlily, aby náš kryt nedostal zásah. Když jsme vyšly ven, kolem byly nasázené bomby jako kytičky a dvoumetrové jámy. Rusky, ty do krytu nesměly, zůstaly v šatně. Viděly jsme je zasypané, jen vlasy jim z písku koukaly. Byla to hrůza."

Vzpomíná *M. Nováková*: "Jednou jsme utíkaly do krytu, tam už bylo plno italských zajatců. Pak asi kryt dostal zásah, prasklo potrubí a kryt se začal plnit vodou. Utíkaly jsme z krytu ven, ale vtom přišel nový nálet, shora na nás tlačili lidé, my jsme zase chtěly z krytu ven, byly jsme tísněny z obou stran. Upadla jsem do bezvědomí, někdo mě vynesl a probírala jsem se až nahoře."

Neustálým bombardováním byly závody, v nichž děvčata pracovala, zničeny a je čekal přesun na jiná místa v sousedství a na podzim nebo koncem roku 1944 konečně přesun do pobočných závodů v protektorátu. Doma pracovaly v Avii Letňany, v Brandýse n. L., v Kutné Hoře a v pobočných závodech BMW v Jihlavě (dnešní Motorpal) ap., kde také bydlely a mohly častěji domů. Jak se fronta blížila, práce se spíš jen předstírala a mnohé se už z propustky domů nevracely, konce války se dočkaly doma. Pouze *A. Suchá* a *M. Dvořáková* byly propuštěny před vánoci 1944.

Nasazení do Německa - dnešního Polska

Do Maltschi nad Odrou (u Vratislavi) bylo posláno 8 kameníků z Hojkova, pracujících v boršovském lomu. Odjížděli 15. 10. 1942. Z nich 7 bylo ženatých a živitelů rodin, nejstarší byl ročník 1898. Svobodný byl pouze nejmladší z ročníku 1919. Sem byli povoláni nejprve na řepnou kampaň, a když ta koncem r. 1942 skončila, vratislavský pracovní úřad je rozdělil do papírny v Maltschi a do loděnic ve Vratislavi. Jak odjížděli domů na propustky, už se nevraceli. První přijeli v lednu 1943, další v březnu a poslední v červnu 1943.

Nasazení do Francie

1. 11. 1942 odjížděl transport do Berlína, v němž byli i 4 chlapci od nás. Zde byli přiděleni k stavební organizaci TODT a 1 z nich šel do Francie a 3 do Norska.

Josef Novák z Hojkova vzpomíná, že jejich transport končil v přístavním městě Sant Mala u kanálu La Manche. Tam už bylo dost pracovních sil a tak je poslali jinam. 7 měsíců pracoval v malém městečku Soissons v sev. Francii při belgických hranicích. Stavěli zde nějaké železobetonové budovy pro štáb. Celou dobu vykládal cement z vagonů pro betonářské práce. Dostávali 500 franků měsíčně a vzpomíná, že z toho byli slušně živi. V květnu 1943, když začaly hromadné nálety na Německo, je převezli do Porýní a tady celou dobu pracoval na odklizení trosk po bombardování. Vozili je po celém Porýní. Odjel na fingoanou propustku v březnu 1945.

Nasazení v Norsku

Do Norska se dostali *Fr. Šmíd, V. Veselý* a *O. Zikmund*, všichni z Hubenova. Měli za sebou středoškolská studia. Při třídění v Berlíně byli zařazeni do norského transportu, tzv. Einsatz Wiking, k Organizaci Todt (OT), což byla pobočka hlavní německé stavební firmy Hoch und Tüfbauten AG Essen.

Pracovní tábor měli na jihu Norska, v místě Sundalsøra, uvnitř jednoho z nespočetných fjordů, kde totálně nasazení i váleční zajatci pracovali na opevňování přístavů proti útoku spojenců z moře. Pomocí kompresorů se tu do skal hloubily základy pro bunkry, plošiny pro děla ap.

Bydleli v dřevěných barácích podle národností. Jen sovětští zajatci měli tábor obehnaný ostnatým drátem a přísně střežený. V barácích byly místnosti pro 15 - 20 lidí, uprostřed dřevěný stůl, 2 lavice, v rohu kamínka. Postele vždy 2 nad sebou, slamník a deka. Náruč březového dřeva, což byl denní příděl, nestačila ani na ohřátí vody na umytí, natož na vytopení místnosti. Na všechny dolehly kruté severské mrazy. Ošacení fasovali ze skladů OT, byl to sběr obnošených svršků z celé Evropy. Oběd byl na stavenišťe přivážen v bandaskách, převažovaly vařené ryby a brambory ve slupce. Po otevření bandasky se pach shnilých brambor táhl široko daleko. Na rozdíl od ostatních táborů v Evropě tu nikde nebyly vši a štěnice.

Spojení s domovem však bylo horší, dopisy šly 1 - 2 měsíce, balíčky přicházely plesnivé, často nedošly vůbec. Dostat se totiž přes moře, kde číhaly ponorky a nalétávala

letadla, nebylo vůbec snadné. Sami to nejlépe poznali, když se v létě 1943 vraceli na třítydenní dovolenou. Viděli moře plné vraků, ve Štětíně zažili nálet. Ani o tom, co se děje ve světě, příliš nevěděli. Norsky nerozuměli a německý rozhlas vše vydával za vítězství. Ale přece jen se skulinky našly a také dovedli číst mezi řádky.

Na podzim 1943 byly na jihu hlavní stavební práce skončeny a celý tábor se stěhoval až za severní polární kruh, do Krokenu, asi 100 km od přístavu Bodø. Budovala se zde železnice z Mo i Rana, kde tehdy trať končila, do Narviku. Staveniště budoucí tratě vedlo členitým horským terénem. I zde ty nejtěžší práce (ražení tunelů, vyvážení materiálu, stavění mostů) dělali sovětští zajatci. Ve sněhu, mrazu, hladovi a nedostatečně oblečení. Na konci války po nich zůstal hřbitov s 630 kříži.

Naši totálně nasazení měli přece jen lehčí práci. Pracovali v dílnách, kde se opravovala veškerá mechanizace a náradí pro stavbu, ve skladech, v dopravě, v kuchyni, v kanceláři. Ale i na ně doléhaly třesuté mrazy, větry a spousta sněhu, vážlo i zásobování. Na útěk z těchto odlehlých končin nemohlo být ani pomyšlení, museli vydržet do konce. V průběhu roku 1944 i zde pozorovali změny v chování Němců v souvislosti s jejich porážkami na frontě a blížícím se koncem války. Když válka skončila, tady se ještě několik dní pracovalo. Pak byli Němci staženi do zajateckého tábora a totálně nasazení soustředěni podle národností k repatriaci.

Naše skupina byla stažena do Bodø a pak do Osla, kde čekali asi 2 měsíce na loď. Zde také prožili slavnostní návrat norského krále Hakona VII. z exilu. Ve vzpomínkách V. Veselého je tato doba uchována takto: "Od června do srpna 1945 - jaký to byl ohromný zvrát! Předtím od rána do večera práce, špatná strava, stále čekání na konec války - a najednou mír, léto, zábava, děvčata, koupání a těšení se na návrat domů. To se nedá popsat, to se musí prožít." Válka pro ně skončila 2. září, kdy se přes Německo dostali domů.

Závěrem

Sbírat vzpomínky totálně nasazených jsme začali s dětmi z historického kroužku při ZŠ Dušejov v roce 1986. Také jsme připravili malé setkání některých nasazených. Myslím, že předáváním vzpomínek mladým lidem přesáhnou události a lidské osudy do další generace, že historie spjatá s lidmi z našeho regionu bude mít pro ně konkrétnější podobu.

V tomto příspěvku mohly být vzpomínky 55 nasazených zpracovány jen v té nejstručnější podobě. Samostatnou kapitolou by mohlo být ještě nasazení z boršovského kamenolomu, kde před válkou pracovalo 160 - 200 kameníků z blízkého i dalekého okolí. Od května 1942 práce prakticky ustaly, velká část kameníků byla nasazena na nucené práce v říši i v protektorátě. Jen z Boršova a Hojkova jich mezi 55 nasazenými do říše bylo 16. A tak na závěr cituji slova *Ant. Bláhy* z Hojkova: "Podrobný popis těch dlouhých let, všechny ty hrůzy a utrpení lidí by se nevešly do sto listů knihy."

Přehled nasazených z jednotlivých obcí

- Boršov:** Jar. Paclík, 1919, Linec; Al. Pech, 1917, Vídeň; Fr. Pech, 1911; Vídeň, V. Brtnický, 1917, Vídeň; Al. Nečada, 1922, Vídeň.
- Dušejov:** Fr. Duba, 1913, St. Aegydt; Fr. Štěpánek, 1913, Vídeň; St. Vopálenský, 1921, Vídeň.

- Hubenov:** O. Zikmund, 1920, Norsko; V. Veselý, 1921, Norsko; Fr. Šmíd, 1922, Norsko; Vl. Pech, 1922, Vídeň; Jos. Duba, 1922, Berlín; O. Holíková, 1922, Vídeň; L. Kákonová, 1924, Mnichov, Kempten.
- Hojkov:** Jos. Novák, 1922, Francie, Porýní; Ant. Bláha, 1921, Vídeňské Nové Město, Hirm; E. Vacek, 1921, Vídeňské Nové Město, Hirm; Anežka Suchá, 1924, Ulm; Vojt. Dolejší, 1924, Stuttgart; M. Nováková, 1924, Mnichov, Kempten; K. Poláček, 1923, Vídeň; K. Poláček, 1920, Most, Německo; St. Dvořák, 1910, Vídeň; Vl. Dolejší, 1922, Berlín; Jos. Krejčí, 1916, Německo; Fr. Suchý, 1922, Německo; Fr. Krejčí, 1924, Rakousko.
Do Maltschi a Vratislavi nastoupili: Pavel Vopálenský, 1911, Boh. Mareš, 1912, Jan Zábj, 1913, Jan Nečada, 1911, Jos. Krejčí, 1905, Jos. Frantál, 1905, Václav Jonáš, 1898 a St. Trávník, 1919.
- Jedlov:** Jos. Bulant, 1921, Linec; R. Schober, 1921, Linec; A. Bulantová, 1924, Stuttgart; Anežka Procházková, 1924, Stuttgart; M. Svobodová, 1924, Německo.
- Mirošov:** St. Fíla, 1922, Vídeň; Al. Reich, 1922, Vídeň; St. Vacek, 1924, Wels; J. Kratochvíl, 1909, Vídeň; St. Kratochvíl, 1919, Vídeň; K. Trávník, 1919, Berlín.
- Milíčov:** Fr. Kadlec, 1912, Berchtesgaden, Ebensee; Fr. Duba, 1917, Linec; Al. Suchý, 1919, Wels; Jar. Suchý, 1924, Linec; Fr. Jíra, 1922, Essen, Markstadt; Jos. Sekava, 1924, Kmünd; Jos. Vyskočil, 1924, Ulm; Milada Dvořáková, 1924, Ulm.

L I T E R A T U R A

Konečný Zdeněk - Mainuš František, *Nasazení české mládeže při budování zákopových opevnění koncem druhé světové války*. Sborník Matice moravské LXXXVI, 1967, s. 17 - 42.

Mainuš František, *Totálně nasazení 1939 - 1945*. Praha 1974.

Společně v boji. Sborník ze symposia o boji československých a německých antifasistů proti hitlerovskému fašismu v letech 1933 - 1945. Praha 1975.

Byli jsme ročník dvacet čtyři. Sborník vzpomínek a dokumentů účastníků totálního nasazení ročníku 1924 z jihozápadní Moravy. Třebíč, Západo-moravské muzeum (1989).

Byli jsme totálně nasazení I. Almanach vzpomínek a dokumentů z 2. světové války. Praha, Svaz nuceně nasazených 1991.

Byli jsme totálně nasazení II. Almanach vzpomínek a dokumentů z 2. světové války. Praha, Svaz nuceně nasazených 1992.

Informační zpravodaj Svazu nuceně nasazených, roč. 1 - 3. Praha 1990 - 1992.

1. Pracovní tábor v St. Aegydt v Rakousku, kde byl totálně nasazen František Duba z Dušejova; 1942 nebo 1943.

2. Štědrý večer 1942 v táboře v St. Aegydt.

Totaler Einsatz

Jaroslava Paulusová

Vor fünfzig Jahren, im Jahr 1942, begannen Massentransporte junger Leute zur Zwangsarbeit für das Grossdeutsche Reich. Unter diesen Zwangsarbeitern befanden sich auch 55 Personen aus sieben Dörfern der Gegend um Dušejov. Der Älteste der "Eingesetzten" gehörte zum Jahrgang 1898; danach folgten jüngere Jahrgänge. Am zahlreichsten waren die Jahrgänge 1921, 1922 und 1924 vertreten. Davon wurden 30 Personen eingesetzt.

Die "Eingesetzten" wurden verschiedenen Firmen der Flugzeug- und Waffenindustrie, dem Bauwesen zugeteilt, bei der Trümmerbeseitigung nach Bombenangriffen usw. eingesetzt. Die meisten von ihnen arbeiteten in Österreich und Deutschland. Ein Mann kam nach Frankreich, drei Männer mussten nach Norwegen. Sie fuhren grösstenteils im Laufe des Jahres 1942 ab. Nur der Jahrgang 1924 kam erst Anfang 1944 an die Reihe.

Der Beitrag enthält Erinnerungen der "Eingesetzten" an die Arbeitseinteilung und die Arbeitsbedingungen, an die Unterbringung und die unzureichende Verpflegung in den Lagern, aber auch an die Freundschaft zwischen den jungen Leuten verschiedener Völker. In den Erinnerungen kehrt man auch zu den schweren Bedingungen der russischen Zwangsarbeiter und Kriegsgefangenen zurück. Der grösste Teil der Erinnerungen bezieht sich auf die Zeit der verheerenden Luftangriffe der Alliierten vom Sommer 1943 bis zum Frühling 1945. Aus Angst vor den vernichtenden Bombenangriffen versuchte der grösste Teil der "Eingesetzten", aus dem Einsatz zu fliehen. Der Schluss des Beitrags enthält eine Übersicht der Dörfer mit den Namen, dem Geburtsjahr und -ort sowie dem Einsatzort der Zwangsarbeiter.

Adresa autorky:

Jaroslava Paulusová, Jankov, 394 05 Vyskytná u Pelhřimova.